

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2'373.7-042.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-20>**Олександр КОВАЛЬЧУК,***orcid.org/0000-0002-8507-9592**аспірант кафедри української літератури імені Михайла Возняка
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) Ioleskovalchuk@gmail.com***РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕРОСУ, ТАНАТОСУ ТА РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ
В МАЛИХ ПРОЗОВИХ ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА «МІСІЯ» ТА «РІЗУНИ»**

У статті досліджено тонкощі поетики Еросу і Танатосу в оповіданні Івана Франка «Місія» та новелі «Різуни». З'ясовано аспекти появи цих творів, проаналізовано історичний та біографічний контексти, які вплинули на їхнє створення. Дослідження визначає різноманітні літературні, культурні та особистісні чинники, які сформували Франковий наративний вибір, а також підкреслює зв'язки між його життєвим досвідом і творчим доробком. Здійснено поглиблене дослідження теоретичних і методологічних основ художньої філософії Франка, зокрема зосереджено увагу на постійній та динамічній взаємодії між життям і смертю, коханням і деструкцією. Цей аналіз зроблено з опорою на наявні студії творчості Івана Франка, а також на символи та мотиви, заковані у його малій прозі. У дослідженні наголошується на розмаїтті втілень Еросу, який проявляється у зображенні романтичних і сексуальних стосунків або проявах життєвої сили, а також Танатосу, який уособлює прагнення до смерті та знищення. Також розглянуто наративні та стилістичні прийоми, які Франко використав для передачі цих тем. Результати розкривають глибоку взаємодію життя, творення та любові на тлі екзистенціальної боротьби та неминучості смерті. Ідеї, отримані в результаті аналізу цих творів, дозволяють краще осмислити масштаби Франкової прози з психологічної та символічної перспективи. З часом сприйняття і критика творчості Франка еволюціонували, переходячи від зосередженості на соціально-класових конфліктах до визнання тематичного розмаїття його прози. Сучасне літературознавство розглядає творчість Івана Франка як вагомий частину української та світової літератури, акцентуючи на зверненні до універсальних тем, які перегукуються з читачами різних культур та епох. Відтак, новели Франка виходять за межі традиційного літературознавчого аналізу, даючи багатий матеріал для роздумів над вічними темами Еросу й Танатосу. Це надає його творам позачасову універсальність, запрошуючи читачів і науковців замислитися над складнощами людського існування крізь призму майстерності Франкової малої прози. Зрештою, у статті стверджується, що Франкова інтерпретація цих тем не лише відображає його особисте мистецьке бачення, але й сприяє ширшому розумінню людського буття, підкреслюючи цим цінність його літературної спадщини.

Ключові слова: *Ерос і Танатос, танатопоетика, Іван Франко, мала проза, Місія, Різуни, релігія.*

Oleksandr KOVALCHUK,*orcid.org/0000-0002-8507-9592**Postgraduate student at the Department of Ukrainian Literature named after Mykhailo Vozniak
Lviv National University named after Ivan Franko
(Lviv, Ukraine) Ioleskovalchuk@gmail.com***REPRESENTATION OF EROS, THANATOS AND RELIGIOUS WORLDVIEW
IN IVAN FRANKO'S SHORT PROSE WORKS "MISSION" AND "RIZUNY"**

The article explores the subtleties of the poetics of Eros and Thanatos in Ivan Franko's short stories «Mission» and «Rizuny». The author elucidates the aspects of the appearance of these works, analyzes the historical and biographical contexts that influenced their creation. The study identifies the various literary, cultural, and personal factors that shaped Franko's narrative choices and emphasizes the connections between his life experience and his creative work. An extended study of the theoretical and methodological foundations of Franko's artistic philosophy is carried out, focusing in particular on the constant and dynamic interaction between life and death, love and destruction. This analysis is based on the existing studies of Ivan Franko's work, as well as on the symbols and motifs encoded in his short fiction. The study emphasizes the variety of incarnations of Eros, which is manifested in the depiction of romantic and sexual relationships or manifestations of life force, as well as Thanatos, which personifies the desire for death and destruction. The narrative and stylistic devices used by Franko to convey these themes are also examined. The results reveal a profound interaction between life, creation, and love against the backdrop of existential struggle and the inevitability of death. The insights gained from the analysis of these works allow us to better comprehend the scope of Franko's prose from a psychological and symbolic perspective. Over

time, the perception and criticism of Franko's work have evolved from a focus on social class conflicts to an appreciation of the thematic diversity of his prose. Contemporary literary criticism considers Ivan Franko's work to be an important part of Ukrainian and world literature, emphasizing his appeal to universal themes that resonate with readers of different cultures and eras. Thus, Franko's novels go beyond traditional literary analysis, providing rich material for reflection on the eternal themes of Eros and Thanatos. This gives his works a timeless universality, inviting readers and scholars to reflect on the complexities of human existence through the prism of Franko's mastery of short fiction. Ultimately, the article argues that Franko's interpretation of these themes not only reflects his personal artistic vision but also contributes to a broader understanding of human existence, thus emphasizing the value of his literary legacy.

Key words: Eros and Thanatos, thanatopoetics, Ivan Franko, short prose, Mission, Rizuny, religion.

Постановка проблеми. Витончена взаємодія Еросу й Танатосу у творах Івана Франка яскраво висвітлює життєву стійкість представників усіх соціальних верств, поведінку яких можна досліджувати із різних філософських перспектив. Майстерне поєднання життєствердної та гостро-соціальної тематики продовжує знаходити відгук серед читачів. Франкові оповідання часто містять релігійні елементи, які віддзеркалюють його складні стосунки з духовенством, що ще більше збагачує тематичну глибину його творів. Сучасні дослідники мають можливість поглянути на динамічну історію українського народу, заново відкриваючи архетипи, символи та смисли, вплетені в малу прозу Франка. Звернення Франка до релігійних тем є домінуючим вектором, через який ми досліджуємо поетику Еросу і Танатосу, занурюючись глибше в духовну та екзистенціальну боротьбу героїв оповідання «Місія» та новели «Різуни». Поглиблений аналіз цих творів відкриває нові інтерпретації та символи.

Аналіз досліджень. Літературознавчою опорою для цього дослідження стали літературно-критичні та фольклористичні праці, листи й вибрані прозові твори Івана Франка, а також теоретичні здобутки львівської франкознавчої школи, зокрема таких науковців, як Іван Денисюк, Ігор Медвідь, Микола Легкий та Богдан і Наталія Тихолоз. Хоча тема Еросу й Танатосу в Франковій прозі вже викликала інтерес у чималій кількості дослідників, констатуємо потребу більш ґрунтовної розвідки.

Мета статті полягає у аналізі того, як взаємодіють контрастні елементи – символи життя і смерті (Еросу і Танатосу), любові та відчуження, радості й страждання в обраних творах Івана Франка. Дослідження має на меті виявити, як ці теми формують структуру оповіді та образність. Запропонувати більш глибоке розуміння філософсько-естетичних поглядів Франка щодо людського існування, внутрішньої боротьби його героїв і життєвих викликів, з якими вони стикаються.

Завданнями дослідження є: 1) Здійснити поглиблений аналіз творів «Місія» та «Різуни», акцентуючи на мотивах Еросу та Танатосу;

2) визначити та дослідити прояви Еросу і Танатосу в символах та інших формах у цих творах, шляхом вивчення їхнього значення та впливу на оповідь і персонажів; 3) дослідити, як взаємодія Еросу і Танатосу впливає на структуру оповіді та розвиток сюжету, і як це відбивається на Франковому використанні літературних прийомів і стилістичних форм.

Виклад основного матеріалу. На зламі XIX і XX століть теми Еросу і Танатосу залишалися незмінно актуальними, філігранно переплітаючись із тенденціями розвитку української літератури того періоду. Дедалі більше уваги приділялося соціальним проблемам, а в літературі повсякденне життя звичайних людей зображувалося з винятковою реалістичністю. Поряд з цим, письменники почали експериментувати зі складними, нелінійними оповідями, використовуючи багату символіку та додаючи елементи абсурду та релятивізму, щоб відобразити мінливий культурний ландшафт. Іван Франко сприяв розширенню тематичного діапазону української прози, пишучи твори, які слугували своєрідним відображенням галицького суспільства та порушували актуальні проблеми його часу. Період між 1877–1900 рр. у творчості Франка вирізняється «науковим та ідеальним реалізмом». Для робіт цього періоду характерні сильний акцент на фактичній точності та художньому аналізі, глибоке занурення в психологію персонажів і дослідження як свідомих, так і несвідомих аспектів людського розуму.

Оповідання «Місія» вперше з'явилося на сторінках літературно-наукового збірника «Ватра», Стрий, 1887. Один із яскравих образів цього твору зображує наслідки повстання в Галичині 1846–1848 рр., відомого в народі як мазурська різня. Франко згадує про це не лише в «Місії», а й у декількох інших своїх творах («Різуни» та «Гриць і панич»).

Епізод з описом порубаних людських тіл потрапив до початку оповідання «Місія», проте перед тим ми ще дізнаємося більше про головного героя, Гаудентія (в дитинстві мав ім'я Симек), та його прагнення: «далеко приманливішим блиском світилися перед його уявою картини понурого, хмар-

ного неба, диких лісів і пустинь з живучими в них ще дикішими дикарями-поганами, а то й кроваві сцени муки, тортур і смерті за віру» (Франко, т. 16, 1979 : 265). Констатуємо в цій приманливості ознаки Танатосу, який виявляється в руйнуванні та втілює прагнення знищувати будь-які впорядковані структури. Зигмунд Фройд вважав, що люди мають потяг до смерті та саморуйнування, ба більше, «метою життя є смерть» (Jones 1957 : 273). Ми помічаємо в Гаудентія «гаряче бажання мученицької смерті» (Франко, т. 16, 1979 : 267) ще на початку оповідання та ідентифікуємо це як явний потяг до смерті (death drive).

В пошуках першопричин такої тяги, зустрічаємо в описі дитячих спогадів Гаудентія дві протилежні за настроєм та енергетикою події: «одне вражіння було світле <...> на ціле життя дало сильний товчок його думкам і мріям <...>» (Франко, т. 16, 1979 : 265–266), «Друге вражіння було страшне, котре мало рівно ж сильний вплив на цілий стрій його думок» (Франко, т. 16, 1979 : 266). Таку дуальність можемо сприймати за один із перших проявів Еросу і Танатосу в оповіданні. Світле враження було пов'язане із візитом єпископа Войтаровича до помешкання родини Шимона за тиждень до різанини. На додачу до цього світлого спогаду маємо ще один, із їжею, і помічаємо, що для Гаудентія вони можуть бути на одному рівні: «<...> він сам і досі не знає, що було головним змістом того світлого і сильного вражіння його дитинства: чи вид пишного убору і поважної постави єпископа, чи вилизана після його підвечірка від яєчниці ринка?» (Франко, т. 16, 1979 : 266). Щодо другого (страшного) враження, то воно точно пов'язане із Танатосом, а властиво, з наслідками цієї деструктивної енергії. Спогади про віз із купою порізаних людських тіл вплинули на підсвідомість Гаудентія, а також назавжди залишилися у скарбниці його травматичного досвіду: «<...> глухі стогнання і зойки, що виривалися з тої маси, прошибали душу й подобали на зойки мучених у пеклі душ» (Франко, т. 16, 1979 : 267). Вже з самого дитинства в Гаудентія сталося багато травматичних подій, які безумовно вплинули на формування його світогляду та систему цінностей: «Довго ще пізніше воно являлось йому в снах, величезне, оживлене, на курячих лапках, кліпало якимось страшенно, силувалося щось заговорити, але не могло» (Франко, т. 16, 1979 : 267). Криваве око стало для Гаудентія символом жорстокого насильства, і згодом цей образ переплівся із багатьма історіями про мученицьку смерть страдників за віру, а далі стимулював формування його життєвої місії – навернення невірних єретиків. Також можемо згадати й

про Всевидяче око: символ Божественної всюдисущості, пильнування творіння і всевідання. У сні Гаудентія око ніби знало про щось дуже страшне і намагалось повідомити йому про це. Можливо, хотіло попередити його про майбутнє, в чому проявляється зв'язок із Всевидячим оком. Якщо взяти до уваги те, що Франко у своїх творах часто натякав на подальші події, тоді частина опису ока: «на курячих лапках» викликає особливе зацікавлення. Оскільки ми можемо тут побачити одну яскраву паралель: хатинку на курячих ніжках, фольклорне житло Баби-Яги. А звідси вже утворюємо зв'язок між відомою викрадачкою та пожирачкою дітей у міфології та фольклорі, та батьками Гаудентія, які вбили та з'їли двох власних нащадків.

Окрему увагу слід приділити епізодам дітовбивства та канібалізму. Вбивство і поїдання дітей – одні з поширених і повторюваних тем у міфах, легендах і казках народів світу. У «Місії» бачимо людей під час страшного голоду і розуміємо, що вони наважились на вбивство дитини тільки через те, що не бачили іншої можливості пережити зиму. Тут присутнє чітке бажання вижити (сила Еросу), продовжити існування сім'ї ціною життя одного хворого хлопчика (сила Танатосу). Батько Симека, певно, так це й пояснював собі: смерть одного заради життя п'ятьох, а згодом – чотирьох. Танатос, який підтримує існування Еросу, або смерть заради життя. Разом з тим помічаємо зміни, що відбувалися із батьком після вбивства першого сина: він став «темний, мов ніч» (Франко, т. 16, 1979 : 269). У цій частині оповідання констатуємо духовну смерть батьків Гаудентія.

Принадно зауважуємо, що їжа стає визначальним символом в контексті оповідання і це не дивно, адже голод був найбільшою трагедією селян у ті роки. Цей символ бачимо як у світлому спогаді, де Симек вилизує ринку, тут їжа несе позитивну енергетику життя і підкріплення сил, так і в темному спогаді про дітовбивство, де людська плоть отруєє саме єство і розум людей, приводячи їх до повного занепаду і гріха.

Попри надзвичайно трагічне і травматичне дитинство, в житті Гаудентія були й позитивні моменти: «Єпископ Войтарович, котрий бідного, напівнеживого хлопчину взяв з суду на свої руки, показався для нього другим, ліпшим батьком» (Франко, т. 16, 1979 : 270). Він не лише врятував хлопчика із, здавалось б, безвихідної ситуації, а ще й заплатив за його навчання і подбав про його більш світле майбутнє.

Принадно поглянемо на зображення релігійної боротьби, прояви якої присутні навіть у не-

личких деталей: «Ззаду за тим склепиком устроїли ми маленьку кімнатку, в котрій давано шлюби, хрещено дітей, уділювано причастя і хоронилися книги, метрики і т[ак]е і[нше]» (Франко, т. 16, 1979 : 274). Таким чином, ця релігія продовжувала жити та підтримувала існування фундаментальних обрядів. Констатуємо у цьому мотив Еросу, який продовжує існувати в таємниці.

Під час розмови із простими мешканцями села Гаудентій зрозумів, що для них більш важливими були «зверхні форми католицизму». Подібні думки помічаємо у книзі Ігоря Медведя, в якій висвітлено ретельний аналіз релігійного світогляду Івана Франка: «Можливо, Франко в цей час був і не проти повернутися до християнства, але на заваді цьому стояли чинники, які його відштовхували, – фарисейство церковнослужителів та заміна справжньої віри обрядовістю. Бог, у якого хотів би вірити (або вірив) поет, був дещо відмінним від того образу Бога, прийнятного в тогочасному християнському середовищі» (Медвідь, 2023 : 118).

Попри усі перешкоди та неприємності, патер все одно зберігав свою віру та вбачав у деяких ситуаціях паралелі із давніми притчами, як-от уночі, коли його кусали блощиці: «Він навіть на хвилю уявив себе древнім аскетом, що прикладає хробаки до розгноєної рани з словами: “їжте, що вам бог призначив”» (Франко, т. 16, 1979 : 287). Поєднання аскетизму із хробаками та релігійною місією може символізувати прагнення Гаудентія до самопожертви у спробі допомогти людям вибратись з «глибокої дебри». Проте, із думками про самопожертву вийшло зовсім навпаки: це люди допомогли йому втекти від «тисячоголового дракона». Звичайні місцеві мешканці продемонстрували готовність загинути заради порятунку патера: «– Ну, а як зловлять по дорозі? – Га, то пропадемо. Раз мати родила» (Франко, т. 16, 1979 : 294). Ця готовність справила сильне враження на Гаудентія. Помічаємо, що попри мрії про мученицьку смерть патер не був готовий загинути задля місії та обрав втечу. Такий вибір може трапитись у реальному житті й часто присутній у міфах та народних казках. Джозеф Кемпбелл назвав це «відмовою від поклику», та детально обґрунтував думку про те, що це насправді відмова покинути все те, що герой вважає важливим для себе. Цим вчинком Гаудентій зрадив свою життєву місію, яку перед тим взяв на себе (Кемпбелл, 2024 : 62).

Окремої уваги заслуговують часті згадки про кров: «кроваві сцени», «кроваві мученицькі історії» тощо (Франко, т. 16, 1979 : 267). У частині з вбивством дитини кров шкодують проливати на підлогу і тому підставляють миску. Коли Гау-

дентій прибув до одного із селищ, то навіть опис хатніх вікон має криваві тони: «З вікон лився кровавий блиск від розпаленого в печі огню» (Франко, т. 16, 1979 : 280). Наприкінці оповідання також помічаємо кров: «Усі кості в крижах переламані, кров обілляла ціле лице!» (Франко, т. 16, 1979 : 298), «Патер Гаудентій в брудній хлопській плахті, обтиканий стеблами соломи, з лицем, заваленим кров'ю, ішов постогнуючи» (Франко, т. 16, 1979 : 299). Наведені цитати помічаємо протягом усього оповідання, що залишає яскравий кривавий відбиток у свідомості читача.

У Франкових новелах та оповіданнях неодноразово помічаємо злам очікувань, завдяки чому з'являється комічний ефект, оскільки гумор часто побудований на принципі руйнування очікувань реципієнта. В цьому констатуємо один із найбільш витончених проявів взаємодії руйнівної сили Танатосу і творчого потенціалу Еросу: зруйнувати очікування, аби створити певний ефект, викликати задумане автором враження. Помічаємо, що Франко використав цей хід і в новелі «Різуни».

Цікаво, що події в «Різунах» (збірка з «Бурли-вих літ») хронологічно припадають на дитинство Гаудентія з «Місії». Читач, знайомий із «Місією», вже має уявлення про побут і поневіряння мазурських селян не просто зі слів очевидця, а й дитини, що застала голод і смерть, тож разючим є дисонанс від усвідомлення, що в той же час львів'яни з «Різунів», які йшли на прощу, були доволі наївними й не знали про жахи, що відбувалися зовсім поряд: «А зирнеш потім по нашій хоч і стомленій, а все-таки веселій та балакучій компанії, то якось аж соромно робиться. Адже ж ми їх свояки, їх ближні, живемо в тім самім краї і навіть не знаємо, як бідує та нуждує той нарід ось тут, у нас під боком» (Франко, т. 21, 1979 : 206). У передмові до збірки Франко зазначає, що чув про мазурську різню ще від батька, а детальніші відомості про неї відшукав у приватному листі 1846 року. Учасник подій повідомляє свого адресата про розбійників, що йшли на Кальварію просити покути і посіяли однієї ночі неабиякий переполох серед інших прочан, та такий, що «львівські панни по лісах в сорочках блукали» (Франко, т. 21, 1979 : 190, 191). Отож, Франко вирішив обіграти у своїй новелі як історичні події, так і лист із пікантними деталями. Як влучно зауважує Іван Денисюк: «<...> не було б “різунів”, не трапилася б ота в грайливому тоні викладена “декамеронівська історія”» (Денисюк, т. 2, 2005 : 44).

Епістолярна форма викладу сприяє не лише інформативній, але й характеротворчій функції, адже вибір авторки та отримувачки листа теж

не випадковий: оскільки Маня з Городецького передмістя пише своїй подрузі Касі з Янівського передмістя, читач занурюється в оживлену розповідь з головою, наче всі дійові особи – давні знайомі. Маня не забуває прикрашати оповідь власними переживаннями й недомовками, тим самим задаючи невимушений тон, а місцями створюючи інтригу. Це також сприяє еротизму оповіді, Маня навіть просить подругу не показувати листа матері, настільки багатою на любовні пригоди вийшла побожна проща до святих місць.

Топос новели – бідні українські села з неврожайними полями – слугує танатопоетичним тлом. Чим ближче підходять прочани до Кальварії, тим похмурішими стають пейзажі: «Ще туди, коло Львова, то не так дуже; де стави, де ґрунти мокрі, то ще сяк-так зародило. Але там далі, де починаються шутри та піски, то там нещастя. А ще далі, кажуть, на Мазурщині, де кров лилася, то там, кажуть, уже й тепер люди не знають, що робити. Вже тепер голодують» (Франко, т. 21, 1979 : 205). Авторка листа проводить пряму паралель між місцями, де лилася кров і карою, що рік потому спадає на людей. Навіть свята Кальварія, куди прямують вбивці, теж описана в темних і кривавих тонах: «Червоною бляхою вкрита вежа горить здалека, мов кровавий клин, вбитий від землі в небо. <...> А далі поза тим чорніється великий карпатський ліс, покриваючи ще вищі гори, і відтам пливе важка, понура хмара, але не може притемнити того блиску, що сяє від святого, відпустового місця» (Франко, т. 21, 1979 : 206).

Лиховісне історичне тло пронизує червона нитка подорожі молодих львівських прочан, просякнута еротичною напругою та любовними інтригами. Як заведено, молодь у таких мандрівках супроводжували старші люди, але попри комічний ефект, який вони привносять до твору, є підстави вважати, що їхня присутність має й більш серйозну місію у сюжеті: «Гжехоткова налазитьесь весь день, наляпає тим язиком, як помелом, – і як він не відпаде їй, дивуюся! – та й аби до ліжка або до соломи, засне, як шур у муці» (Франко, т. 21, 1979 : 198), «Та й тут уже скінчилася його денна праця; запахється в свій кут у мужчинським переділі та й за минутку вже везе кукурудзу так, що аж буда трясеться. Ну, а молодіж тоді – знаєш, не треба тобі й казати» (Франко, т. 21, 1979 : 198). Ні побожна мета мандрівки не можуть кардинально вплинути на нездоланну еротичну тягу.

Загравання й хіть вписані в дуже нетиповий релігійний антураж за допомогою слухових і тактильних відчуттів: «Робиться тихо, але бодай так, як кому з молодежі хочеться зараз заснути! Близь-

кість кавалерів і паннів, хоч і розділених від себе лавою старшого, в сні дуже чуйного жіноцтва та глупою темнотою, має щось таке до себе, що не дає заснути, ходить по крові, мов мурашки, а декотру попросту кидає в дроз, і вона тулиться до своєї сусідки, немовбито дуже перелякана або дуже змерзла. Ну, але я се знаю, мене не здуриш. І коли Юлька, отак уся тремтячи, притулилася до мене, я відразу зміркувала, яка тому причина. Мені небагато треба, щоб пізнати, що в кім кипить» (Франко, т. 21, 1979 : 203).

Невід'ємною модерною частиною новели Франка є також діалог з підтекстом (Легкий, 2021 : 495), який грає цікавими барвами, поживляє оповідь і збуджує уяву читача там, де вплетено й іншу ознаку модерної поезики – еротизм (Павличко, 1997 : 78–83). « – Ні, я лише нахилився до конфесіоналу. – Ну, в такім разі ще завчасно й вішатися. Висповідатися конче мусит е» (Франко, т. 21, 1979 : 205). За допомогою релігійних термінів, як-от «розгрішення», «сповідь», «конфесіонал», Маня та Броніслав заміняють у розмові менш «побожні» поняття. Через таку евфемізацію, Ерос, хай і прихований, проступає попри табу й виривається за рамки дозволеного як флірт і нестримність. Цікавим є й те, як спокуса і смерть граничать у свідомості Броніслава, який в контексті своєї «інклинації» не раз згадує про «повішання».

Хоча назва новели натякає на те, що кульмінація буде пов'язана з різунами, зустріч з ними майже побіжна, хоч і яскраво змальована. Решта прочан сахається від них, як від прокажених, а для суспільства вони практично невидимі, мертві: «Хоч який був величезний стиск богомольців, але до різунів не доторкався ніхто, їх обминав людський стиск, так як розлита вода обминає високий горб» (Франко, т. 21, 1979 : 213). Вони не можуть навіть наблизитися до звичних церковних ритуалів, доступних іншим: «Але до мазурів ніхто з пушкою не наближається: суперіор наказав не приймати від них ніякого датку, ніякої жертви» (Франко, т. 21, 1979 : 213). Франко задає злочинам різунів містичний тон за допомогою художніх тропів релігійного змісту. Наприклад, про першу псевдо-зустріч з різунами Маня пише: «Се прокляте слово стілько разів лякало нас сього року! В запусти воно отруїло нам усі забави; в часі великого посту воно наповняло нас жахом; оповідання про кроваві вчинки тих людей мучили нас наяві і в сні, мов невідступні оси. А тепер, коли, здавалося, все вже успокоїлося, коли під вагою божої кари весь край окрився жалобою і всі людські злочини лежали безсильні, мов присипані попелом, тепер нараз знов

отсей окрик!» (Франко, т. 21, 1979 : 207). Образ кусючих ос, шершнів неодноразово згадується в Біблії, зокрема, в П'ятикнижжі Мойсея та Книзі Ісуса Навина. Деякі дослідники Біблії також припускають, що в Книзі Буття 35:5 цей образ набирає метафоричного сенсу і символу паніки, що охоплює людей як «великий жах» (Easton, 1897 : 575). Також частим біблійним символом є попіл. До прикладу, опис нападу на єврейський народ у Книзі Естер: «А в кожній окрузі та місці, куди доходило слово царя та його закон, були для юдеїв велика жалоба, і піст, і плач, і голосіння, а веретище та попіл були ложем для багатьох...» (Естер 4:3). У стародавніх традиціях попіл означав каяття, покуту і горе (Easton, 1897 : 104). У біблійній легенді про Йова, що зазнає прокази, він сідає серед попелу, а його друзі рвуть на собі одяг і посипають попелом голову (Йова 2:12).

Що ж до справжньої кульмінації твору, то вона постає в наслідках нічного переполоху: Юлька стверджує, що Броніслав її згвалтував і під тиском хлопець присягає, що посватає дівчину. Немовби стививши всю легковажність флірту, Франко підводить нас до найтемнішої сторони Еросу, його згубної сили та насильства, але й тут на читача чекає злам очікувань: «Доки ми не вийшли з Кальварії, вона весь час плакала, ні до кого ані слова не говорила, – ну, попросту, дівчина як зарізана ходила. А як прийшли до Фельштина та розташувалися на ніч і я взялась потішати її, а вона як не зарежечеться, як не кинеться мені на шию та давай мене цілувати!» (Франко, т. 21, 1979 : 215). Юлька, яку в листі неспроста називають «хитра bestія», все ж змогла зробити так, аби ні церковні заборони, ні збезчещення святого місця не стали на заваді її любовним планам. Франко вкотре доводить, що сила Еросу не підвладна ні земним стихіям, ні примхам бурливих років: «Якби так наші старі довідалися, як воно все діялось, то

готові би не дозволити паннам ходити на ті відпусти. Правда, і се небагато допомогло би, бо, як казав старий дяк від святих п'ятниць, коли між панною й кавалером появиться “поползновение”, то не відкропиш його ніякою свяченою водою» (Франко, т. 21, 1979 : 216).

Висновки. Проаналізовані елементи поетики розкривають заплутану взаємодію та константний опір між Еросом і Танатосом, які майстерно інтегровані до текстової структури завдяки письменницькому хисту Івана Франка. Це простежується як у побудові сюжету, так і в композиційному каркасі, а також у виборі стилістичних прийомів. Оповідання «Місія» і новелу «Різуни» об'єднує не лише історичне тло галицького селянського повстання, але й наскрізні мотиви Еросу і Танатосу, які тісно переплітаються з елементами тогочасного релігійного життя. Написані в роки різних трансформаційних змін релігійного світогляду Франка, твори передають погляди уже зрілого автора на релігію та на важке становище галицьких вірян. Прослідковується критика духовенства і висвітлення злочинів російських чиновників. Обидва твори наповнені багатшаровими символами й алюзіями, часто біблійного походження. Досліджено психологію Еросу й Танатосу крізь призму релігійного та історичного контексту. Розглянуто такі нарративні форми, як лист і діалог із підтекстом. Виокремлено модерні ознаки поетики, такі як еротизм і психологізм. Аналіз літературно-критичної та мистецької спадщини Франка показує, що наскрізні теми Еросу й Танатосу інтегровані через стильові парадигми імпресіонізму й модернізму, є послідовним результатом, сформованим через еволюцію українського літературного нарративу. Їхня постійна присутність у малій прозі Франка підкреслює стійкість людського духу та вагому роль літератури у збереженні та плеканні культурної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2005. – Кн.2. – С. 44.
2. Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой; пер. з англ. Олександра Мокровольського. – Львів: Видавництво Terra Incognita, 2024 – С. 62.
3. Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці: монографія / наук. ред. Євген Нахлік; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2021. – С. 495.
4. Медвідь І. Пророк чи еретик? Релігійний світогляд Івана Франка та його взаємини з духовенством. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2023. – С. 118.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К.: Либідь, 1997. С. 78-83, 223-229.
6. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1976-1986.
7. Easton M. Illustrated Bible Dictionary (3rd ed.), London, England: T. Nelson & Sons. 1897.
8. Jones E. The Life and Work of Sigmund Freud. Volume 3. New York City: Basic Books. 1957. P. 273.

REFERENCES

1. Denysiuk I. (2005) Literaturoznavchi ta folklorystychni pratsi: U 3 t., 4 kn. [Denysyuk I. Literary studies and folkloristic works: In 3 volumes, 4 books]. Lviv: Literaturna ahentsiia «Piramida». – Kn. 2. 44. [in Ukrainian].
2. Kempbell Dzh. (2024) Tysiacholykyi heroi; per. z anhл. Oleksandra Mokrovolskoho. [Campbell J. The Hero with a Thousand Faces] Lviv: Terra Incognita. 62. [in Ukrainian].
3. Lehkyi M. (2021) Proza Ivana Franka: poetyka, estetyka, retseptsiiia v krytytsi: monohrafiia / nauk. red. Yevhen Nakhlik; DU «Instytut Ivana Franka NAN Ukrainy; Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. [M. Lehkyi. Prose of Ivan Franko: poetics, aesthetics, reception in criticism: monograph / science. ed. Evgeny Nakhlik; Ivan Franko Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine; Lviv Ivan Franko National University]. 495. [in Ukrainian].
4. Medvid I. (2023) Prorok chy yeretyk? Relihiinyi svitohliad Ivana Franka ta yoho vzaiemyny z dukhovenstvom. [Medvid I. Prophet or heretic? The religious worldview of Ivan Franko and his relations with the clergy] Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho katolytskoho universytetu. 118. [in Ukrainian].
5. Pavlychko S. (1997) Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi. [Pavlychko S. Discourse of modernism in Ukrainian literature] Kyiv: Lybid. 78-83, 223-229 [in Ukrainian].
6. Franko I. (1976–1986) Zibrannia tvoriv: U 50 tomakh. [Franko I. Collection of works: In 50 volumes.] Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].
7. Easton M. (1897) Illustrated Bible Dictionary (3rd ed.), London, England: T. Nelson & Sons.
8. Jones E. (1957) The Life and Work of Sigmund Freud. Volume 3. New York City: Basic Books. 273.